

УДК 821.161.2 – 1.09 Калинець

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2022-203-3>

ІДЕЯ АБСОЛЮТНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ ЛЮДИНИ В ІНДИВІДУАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ МІФІ ІГОРЯ КАЛИНЦЯ

THE IDEA OF ABSOLUTE HUMAN SELF-AFFIRMATION IN THE INDIVIDUAL AUTHOR MYTH OF IHOR KALYNETS

Буряк О.Ф.,

orcid.org/0000-0002-7549-5007

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

У статті осмислюється ідея абсолютного самоствердження людини як ключова ідея індивідуального авторського міфу Ігоря Калинця – знакового митця в історії української літератури. Простежуються пошуки митцем способів і шляхів боротьби індивіда зі своєю минущистю, знищеністю. Калинцева художньо-філософська концепція ґрунтується на ідеї самоствердження людини у вічності через любов – вершинного явища в духовній сфері особистості. Таким чином, поет використовує властивий лише людині спосіб гармонізації стосунків із навколишнім світом.

Любов сприяє доланню внутрішніх суперечностей, досягненню цілісності особистості і, найголовніше, робить її невловимою для смерті, тому що відбувається духовна децентрація, розширення духовної сфери Я.

Ідеалом всепоглинаючої любові в індивідуальному авторському міфі є Бог, образ якого досягається в руслі християнської теології. Художньо-філософська концепція І. Калинця споріднена з концепціями мислителів епохи Відродження, котрі розглядали категорії «любов» і «Бог» у нерозривному взаємозв'язку. Марсіліо Фічіно стверджує, що через любов Бог виявляє себе і через любов його творіння шукають шляхи наближення до нього. Микола Кузанський уважає, що любов до Всевишнього породжує любов людини до світу.

Філософська позиція Калинця має й національне підґрунтя, суголосна з кордоцентричним ученням Г. Сковороди.

Шукаючи оптимальний спосіб зв'язку індивіда зі світом, поет відкрив закон сили любові: чим глибша й вища любов, тим потужніше самоствердження людини. Утвердження у вічності – не самодостатня мета, а наслідок, що впливає з альтруїстичної філософії митця.

Калинець приходиться до ідеї, яку можна умовно назвати альтруїстичним антропоцентризмом. Поет доводить парадоксальну залежність енергетичної потужності антропоцентру (людини) від ступеня його децентрації: чим більше позитивної енергії (любові) випромінює центр, тим більше сила його вияву, а отже, й міра утвердження.

Ключові слова: індивідуальний авторський міф, художньо-філософська концепція людини, ідея абсолютного самоствердження, ідеал, антропоцентризм.

The article considers the idea of absolute self-affirmation of a person as a key idea of the individual author myth of Ihor Kalynets – a landmark artist in the history of Ukrainian literature. The artist's search for ways and means of an individual's struggle with his transience and annihilation is traced. Kalynets's artistic and philosophical concept is based on the idea of a person's self-affirmation in eternity through love – a peaking phenomenon in the spiritual sphere of the individual. In this way, the poet uses a method of harmonizing relations with the surrounding world that is peculiar only to man.

Love helps to overcome internal contradictions, achieve the integrity of the personality, and, most importantly, make it elusive to death, because there is a spiritual decentration, an expansion of the spiritual sphere of the Self.

The ideal of all-consuming love in the individual author's myth is God, whose image is understood in the direction of Christian theology. The artistic and philosophical concept of I. Kalynets is related to the concepts of Renaissance-era thinkers who considered the categories of "love" and "God" in an inextricable relationship. Marsilio Ficino claims that through love God reveals himself and through love his creations seek ways to approach him. Mykola Kuzanskiy believes that love for the Almighty gives rise to man's love for the world.

Kalynets' philosophical position also has a national background, consistent with the cordocentesis teachings of H. Skovoroda.

Searching for the optimal method of connecting an individual with the world, the poet discovered the law of the power of love: the deeper and higher the love, the more powerful a person's self-affirmation. Affirmation in eternity is not a self-sufficient goal, but a consequence arising from the artist's altruistic philosophy.

Kalynets comes to an idea that can be conventionally called altruistic anthropocentrism. The poet proves the paradoxical dependence of the energy power of the anthropocenter (man) on the degree of its decentration: the more positive energy (love) the center radiates, the greater the power of its manifestation, and therefore the degree of affirmation.

Key words: an individual author's myth, an artistic and philosophical concept of a man, the idea of absolute self-affirmation, an ideal, an anthropocentrism.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Творчий доробок Ігоря Калинця – вершинне явище в історії української літератури, невичерпний об'єкт для наукового вивчення художнього стилю митця, поезики його творів як вияву тенденцій історико-літературного процесу.

О. Гнатюк вважає Ігоря Калинця знаковим явищем в історії української літератури: «Отож, яке місце Ігоря Калинця в сучасній українській поезії? Дехто може сказати – надто рано про це говорити, але я переконана: наступні покоління говоритимуть про наш час як про добу Стуса і Калинця» [2, с. 5].

Одна з іманентних рис самобутньої Калинцевої поезії – філософічність, що особливо виразняється через призму індивідуального авторського міфу, який утілює ідею абсолютного утвердження людини. Вивчення художньо-філософської концепції І. Калинця відкриває можливість глибинного пізнання його поезії як органічного складника української літератури в контексті світової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове осмислення творчості Ігоря Калинця активувалося після здобуття Україною незалежності, коли під гаслом духовного національного відродження відбувалося повернення знакових для української історії забутих і штучно вилучених імен.

Автором ґрунтовної монографії «Ключем метафори відімкнені вуста» (2001), присвяченої дослідженню творчості І. Калинця, став Микола Ільницький [3], котрий через призму метафори аналізує бароковість як рису художнього стилю Калинця, пов'язуючи пошуки митця із творчими експериментами шістдесятників, естетичним проривом Київської школи. Аналіз небарокових рис поезії митця продовжив у своїй студії Б. Криса [5].

Світоглядні засади й філософське підґрунтя авторської концепції Калинця досліджують В. Неборак [9], Е. Соловей [12], О. Черненко [18], Ж. Ящук [19].

Е. Соловей пропонує цікаву класифікацію на філософській основі, виокремлюючи три типологічні ряди поетів [12, с. 116]. Прикметно, що І. Калинець, на думку дослідниці, виразно тяжіє до першого ряду поетів буттєвого розмислу в міфопоетичній світобудові. Із метою створення поетичної типології авторка осмислює міфічність художнього світу, що доводить, наскільки тісно пов'язані між собою в аналітичному плані поняття міфу і його філософської сутності.

Міфологізм художнього мислення Калинця як самодостатній предмет дослідження цікавив небагатьох науковців, зокрема Л. Стринаглюк присвячує свою розвідку вивченню основ міфологізму художнього мислення митця [13], а Е. Соловей – його міфологічній асоціативності, проводячи паралелі зі В. Свідзинським [12]. В. Неборак у розвідці «Міф про поета» [9] з'ясовує вплив світогляду митця на творення його художнього світу.

Безперечно, важливе прагнення літературознавців розглянути творчість І. Калинця як ілюстрацію тенденцій історико-літературного процесу. І. Онікієнко визначає типологічні та індивідуальні риси поезії поетів-дисидентів В. Стуса, І. Світличного, І. Калинця, філософсько-етичні мотиви їхньої лірики [10].

Мета статті – з'ясувати особливості втілення ідеї абсолютного утвердження людини в індивідуальному авторському міфі І. Калинця.

Об'єкт дослідження – поезії І. Калинця, представлені в книзі «Слово триваюче» (1997).

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторська концепція індивідуального міфу Ігоря Калинця ґрунтується на ідеї абсолютного утвердження людини, тобто утвердження її у вічності. Таким чином, митець прагне подолати кінечність, минущість індивіда. Для цього особистість повинна досягнути внутрішньої гармонії, цілісності. Центр опору локалізується у самому індивіді – втіленні антагоністичних опозицій. По-бароковому гостра внутрішня конфліктність особистості – необхідна передумова її саморозвитку, драматична боротьба людини зі своєю «тінню», водночас – первинний етап руху до ідеалу.

Досягнення ідеалу трактується Калинцем як досягнення людиною своєї автентичної цілісності. На думку Ж.-П. Рішара, лише подолавши опір «речі», особистість зможе усвідомити себе «як цілісність у почутті власної достатності» [11, с. 166]. Місце барокової людини, яка, за афористичним визначенням А. Макарова, сприймалася її сучасниками «другим дивом після Бога і другим страхіттям після диявола» [7, с. 37], повинна зайняти цілісна особистість:

*Май серце неподільне, бо пів серця
чуже для Бога, Бог йому чужий* [4, с. 115].

Ідея, яка наснажує індивідуальний авторський міф Калинця, – абсолютне утвердження людини, що, на переконання митця, можливе завдяки універсальності, всепроникності духовного начала. Любов – вершина розвитку людської духовної сфери.

Утіленням духовного Абсолюту в Калинцевій міфічній реальності є Бог, який уособлює ідеал любові в руслі християнської теології, а не ідею «Бога караючого, гнівного, такого, що жахає і завдає болю людині» [15, с. 48].

Художня семантика образу Бога як ідеальної версії людини суголосна тлумаченню Бога Е. Фроммом: Бог – «образ вищої людської самости, символ того, чим людина потенційно є або якою вона повинна стати» [17, с. 176].

Напруга внутрішніх сил у боротьбі зі своїм еґо з метою наближення до Бога – ідеалу самозреченої, всеохопної любові сягає максимуму:

*заціплюю долоні щоб не зрадитися жодною краплею
але не можу зрадо
не можу здохнути не можу великодушно
не можу зоряні руки як Він
вуста мої душить прокльон* [4, с. 414].

Боротьба зі своєю «тінню» повинна завершитися або знищенням людини, розірваної внутрішніми суперечностями, розчавленою усвідомленням власної недосконалості, або народженням нової особистості, яка досягла гармонії із собою і світом:

*По всій Вселенній зореплинній
бринить гармонією сфер,
аж захват дух мені запер:
що важу я, дрібна пилина?
та суголос предвічний згине,
замовкне Всесвіту концерт,
як тільки у кервавий терн
я вкороновую Людину* [4, с. 267].

Калинець відкрив здатність духовного начала забезпечити невмирущість людини. У цьому плані він продовжив і традиції Г. Сковороди, П. Тичини, які розкрили універсальні властивості душі.

У художній реальності автора «Сонячних кларнетів» у первозданному хаосі стихій уже домінувала життєдайна енергія сонячного світла й вогню. Н. Над'ярних відзначає, що «ступінь контактування ліричного Я зі світом доведений у Тичини до цілковитої об'єднаності Я і не-Я (подібно до тієї самої об'єднаності, що існує між різними душевними процесами в самому Я), завдяки якій життя зовнішнього світу Я пізнає так само безпосередньо, як і процес власного внутрішнього життя» [8, с. 14].

Серед іманентних якостей людини Калинець називає здатність до «градації вдосконалення» [4, с. 395]. Як і творець кордоцентричної філософії Г. Сковорода, поет уважає тіло «третинною пеленою» [4, с. 116], недосконалою через її знищеність. Невмируще духовне начало, серце – життєдайний центр справжньої людини (Див. [1]):

*Початок дерева життя – у серці,
його велінням дерево росте* [4, с. 115].

Автор відкриває у душі потенціал вічності. Поетове бачення людини як утілення вічності споріднене з прозрінням Тичини, у художньому світі якого діяла аксіома: вічність – природний буттєвий стан людини:

*І як я вмру – не розумію:
не розумію:*

*життя моє –
одвічне* [14, с. 322],

а тому життя не могло бути для нього абсолютною цінністю.

Калинець осягає здатність індивіда до абсолютного утвердження шляхом напружених філософських пошуків. Глибинне осмислення митцем феномену духовності зумовило вибір способу утвердження особистості через любов, що позиціонується і як ціль людського існування: «існуємо щоб любити» [4, с. 400], і спосіб абсолютного утвердження:

*беруть тільки нашу любов
в країну що перлистою
пеленою огортає виснажену
кулю* [4, с. 401].

Філософія любові І. Калинця концептуально споріднена з теоріями мислителів Відродження Миколи Кузанського, Марсіліо Фічіно, Лоренцо Валли.

Поет уважає, що здатність любити відкриває шлях до досягнення гармонії зі світом. Ця думка суголосна розумінню взаємозв'язку категорій «любов» і «Бог» М. Фічіно, який доводить, що через любов Бог виявляє свою сутність і за допомогою любові його творіння шукають воз'єднання з ним: «...джерело всієї краси – Бог, а значить, він же й джерело всякої любові» [16, с. 214]; «...ми будемо любити Бога у всьому, щоб зрештою все полюбити в Богові» [16, с. 217]. На переконання філософа, такий духовний кругообіг сприяє гармонізації світу.

Німецький теолог М. Кузанський стверджує, що Бог – «сутність сутностей, яка дає конкретним сутностям бути тим, чим вони є. Без тебе, Господи, не може бути нічого... У всьому і в кожному ти присутній повністю...» [6, с. 52].

Калинець творчо переосмислює цю ідею: через любов до світу людина наближається до Бога.

Сфера людського Я може розширюватися до безмежності завдяки духовному началу. Таким чином, в індивідуальному авторському міфі І. Калинця любов осягається як унікальний своєю універсальністю спосіб самоствердження особистості: міра самоствердження людини прямо пропорційна силі її любові.

Калинець приходиться до ідеї так званого альтруїстичного антропоцентризму: людина не є центром системи, але всепроникна духовність особистості наснажує світ.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Вивчення Калинцевої поезії через призм міфологізму художнього мислення формує уявлення про неї як систему індивідуального авторського міфу, закоріненого в українську фольклорно-літературну традицію, у такий спосіб доводячи органічність творчості І. Калинця в українському історико-культурному контексті. Осмислення поетичних циклів як складників індивідуального авторського міфу уможливить більш ґрунтовний аналіз його структури, яка представлена складними взаємозв'язками мікро-систем, і, відповідно, сприятиме глибинному осягненню поезії митця на концептуальному рівні. Безперечно, важливий вектор подальших наукових досліджень – авторська художньо-

філософська концепція, її світоглядне підґрунтя, аксіологічний вимір, ключова проблема «людина і світ».

Науковці почали наближатися до «планети на ім'я «Ігор Калинець» [9, с. 12]. Необхідно відшукати її місце в системі інших «планет» у космосі світової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряк О. Філософія любові в поезії Ігоря Калинця. *Перспективи розвитку філологічних наук* : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 9–10 лютого 2018 р. С. 8–12.
2. Гнатюк О. Від упорядника збірки. *Калинець І. Пробуджена Муза*. Київ, 1992. С. 3–27.
3. Льницький М. «Ключем метафори відімкнені вуста...»: поезія Ігоря Калинця. Париж – Львів – Цвікау : Зерна, 2001. 189 с.
4. Калинець І. Слово триваюче : поезії. Харків : Фоліо, 1997. 539 с.
5. Криса Б. Необарокові грані поезики Ігоря Калинця. *Літературознавчі зошити*. 2001. Вип. 1. С. 38–45.
6. Кузанський Н. Про бачення Бога. Твори: у 2-х т. / Пров. В.В. Бібіхіна, 1980. Т. 2. С. 33–94.
7. Макаров А. Світло українського Бароко. Київ : Мистецтво, 1994. 288 с.
8. Над'ярних Н. За парадоксами бароко й футуризму («В космічному оркестрі» Павла Тичини). *Слово і час*. 1997. № 10. С. 6–16.
9. Неборак В. Міф про поета. *Калинець І. Слово триваюче : поезії*. Харків : Фоліо, 1997. С. 12–18.
10. Онікієнко І. Філософсько-естетичні мотиви лірики поетів-дисидентів (В. Стус, І. Світличний, І. Калинець) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 ; НАН України. Київ, 1997. 155 с.
11. Рішар Ж.-П. Смерть та її постаті. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис, 1996. С. 164–179.
12. Соловей Е. Українська філософська лірика : навчальний посібник із спецкурсу. Київ : Юніверс, 1998. 368 с.
13. Стринаглюк Л. Містерія пробудження Ігоря Калинця. *Дзвін*. 1996. № 4. С. 152–153.
14. Тичина П. Твори : у 2-х т. Київ : Дніпро, 1976. Т. 1. 415 с.
15. Токмань Г. Збірка Б.-І. Антонича «Велика гармонія» у діалозі з екзистенціальним богослов'ям. *Слово і час*. 2002. № 12. С. 41–53.
16. Фічіно М. Коментар на «Бенкет» Платона, про кохання. Естетика Ренесансу: Антологія: в 2-х т. / Упоряд. та наук. ред. В.П. Шестаків, 1981. Т. 1. С. 144–242.
17. Фромм Е. Психологія та релігія. Ф. Ніцше, З. Фрейд, Еге. Фромм, А. Камю. Ж.-П. Сартр. Сутінки богів. Видавництво політичної літератури, 1989. С. 143–221.
18. Черненко О. Нове духовне світовідчуження в поезіях українських дисидентів. *Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття* : у 3-х кн. Кн. 3. Київ : Рось, 1994. С. 441–449.
19. Ящук Ж. Екзистенційність як художньо-естетичний метод в українській літературі ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.08 ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 17 с.